Сорак трэці

Супрацоўнікі Літаратурнага музея М. Багдановіча імкнуцца трымаць на кантролі ўсе экзэмпляры «Вянка» (Вільня, 1913), адзінага прыжыццёвага зборніка паэта, якія захаваліся. Да нядаўняга часу ў полі даследчыцкага бачання былі 42 асобнікі, што знаходзяцца ў дзяржаўных і прыватных зборах Беларусі і замежных краін. Сёлетняя акцыя «Вянок "Вянкоў"», зладжаная ў мінскім музеі песняра чыстай красы, падахвоціла больш уважліва перагледзець некаторыя айчынныя кнігасховішчы.

І недарэмна. 43-ці экзэмпляр выяўлены ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа НАН Беларусі. Пра дзве кнігі, якія захоўваюцца ў аддзеле рэдкіх кніг і рукапісаў, было добра вядома раней, але даследчыкі чамусьці абыходзілі ўвагай іншыя структурныя падраздзяленні гэтай сталічнай установы.

Чарговы, раней не апісаны багдановічазнаўцамі «Вянок», — з ліку найлепш захаваных, прафесійна пераплеценых. Нягледзячы на адсутнасць інскрыптаў і якіх-небудзь памет, кніга мае сваю гісторыю, зафіксаваную найперш праз інфармацыю аб адным з ранейшых уладальнікаў. Расшыфроўка гэтай гісторыі толькі пачынае свой шлях.

Акрамя штампа «Библиотека АН БССР», на першай і чацвёртай старонках вокладкі, уклейцы аб друкарскіх памылках, а таксама старонках №№ 5, 37, 69, 97, 117 стаіць круглая пячатка з тэкстам на латгальскай мове, які сведчыць, што зборнік належаў беларускай пачатковай школе ў Люцынскім (Лудзанскім) павеце:

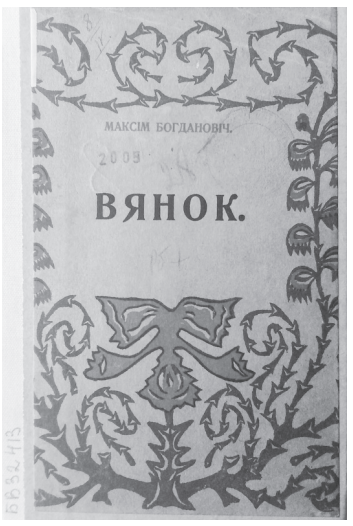

З фондаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа НАН Беларусі.

Максім Багдановіч «Вянок» (Вільня, 1913).

«Piteru boltkivu pāmatškola. Ludzas apriņķa». А вось пра які канкрэтна населены пункт *(Piteru)* Латгаліі, усходняга гісторыка-культурнага рэгіёна Латвіі, ідзе гаворка — на гэтае пытанне сходу не адкажаш. Асабліва калі ўлічыць існаванне назваў у дзвюх памежных культурных традыцыях, беларускай і латышскай, — Дзвінск/Даўгаўпілс; перайменаванне вёсак на розных гістарычных этапах, іх знікненне ў сувязі з працэсамі ўрбанізацыі. У 1920-х гг. была праведзена латышызацыя: мянялі прозвішчы людзей, назвы населеных пунктаў: Бальбінова → Індра; Пустыня → Робежнік; Бароўка → Скайстай...

Першасны этап узнаўлення летапісу адукацыйнай установы ў Латвіі дазволілі з пэўнасцю ўстанавіць, што гаворка ідзе пра вёску Пітэры (лат. *Pītera*) і, адпаведна, — Пітэрскую беларускую пачатковую школу, заснаваную ў 1921 годзе. Для яе патрэб здымаўся прыватны будынак. У 1929-м, праз год пасля пераезду ў сядзібу Усціна Пікарэўскага, школа была перайменавана ў рускую. За дзесяцігоддзе колькасць навучэнцаў істотна не змянілася: калі ў 1921-м яе наведвалі 54 вучні, то ў 1931-м — 62. У ліку першых кіраўнікоў пачатковай школы былі Браніслаў Сухарэўскі і Канстанцін Нікіфароўскі.

Існаванне беларускіх адукацыйных устаноў у прыбалтыйскай краіне 1920-х гг. гісторыкі называюць фенаменальным, бо яны ўзніклі без аніякай папярэдняй базы, што называецца, на пустым месцы. Фарміраванне іх бібліятэчных збораў, акрамя ўсіх іншых праблем, ішло з вялікімі цяжкасцямі, не хапала падручнікаў. У гэтай сувязі ацалелы экзэмпляр «Вянка» сёння бачыцца ў сваёй сімвалічнай місіі пераемнасці беларускай нацыянальнай ідэі, мастацкай творчасці і падзвіжніцкай дзейнасці.

Педагагічны штомесячнік «Беларуская школа ў Латвіі» (1927, № 4) змясціў матэрыял да 5-годдзя Люцынскай беларускай пачатковай школы. Сціслы агляд

З кнігі «Альбом Лудзанскай павятовай школы» (1937).

Будынак Пітэрскай беларускай пачатковай школы (Латвія, Лудзанскі павет). 1920-я гг.

сведчыў яе надзвычай важную ролю для нацыянальнай меншасці ў горадзе: «Беларусы ў Люцыне складаюць самую незаможную частку насельніцтва: у большасці гэта беззямельнае сялянства, пайшоўшае ў горад на заробкі, ёсць мясцовае люцынскае мяшчанства і рамеснікі, якія ніяк не могуць апраўіцца пасля вайсковае завірухі і розных эвакуацыяў і акупацыяў, ды не мала ёсць і былога "служылага" люду, які цяперака сядзіць без пасадаў, бо ня ведаюць латышскае мовы».

Пячатка на выяўленым 43-м экзэмпляры «Вянка».

Не аптымістычная карціна паўстае перад намі ў дачыненні да навучэнцаў школы: «Не было ў іх ні вопраткі, ні абутку, ні грошы на сшыткі і кніжкі, а шмат хто з дня ў дзень рэгулярна галадаваў. Беларуская школа, пачынаючы з лютага 1922 года, ішла ўсім гэтым дзецям чым толькі магла на спатканне. Вечарынамі, латарэямі, працэнтнымі адлічэннямі ад пенсіі настаўнікаў збіраліся грошы на сшыткі, кніжкі і гарбату для вучняў; шмат каму давалася вопратка і абутак».

У сістэме пачатковай і сярэдняй адукацыі нацыянальных меншасцей у Латвіі 1920-х гг. найбольш вядомая Люцынская дзяржаўная беларуская гімназія (г. Люцын/Лудза, 1922 — 1925), чатырохкласная ўстанова, у якую набіраліся вучні з навакольных пачатковых школ. Вялікая ўвага тут надавалася эстэтычнаму, творчаму навучанню. Пры гімназіі існаваў драматычны гурток. Пастаноўкі 1923 — 1924 гг., сярод якіх і неўміручая «Паўлінка» Янкі Купалы, ладзіліся не толькі ў горадзе, але і ў розных вёсках Люцынскага краю. Навучэнцы збіралі і запісвалі беларускі фальклор, выдавалі літаратурны часопіс «Ластаўка».

Пасля закрыцця ўладамі Латвіі гімназіі ў Люцыне частка навучэнцаў перабралася ў Дзвінскую дзяржаўную беларускую гімназію. Адной з яе выпускніц была Людміла Краскоўская (1904 — 1999), у далейшым выбітны археолаг і спецыяліст музейнай справы ў сацыялістычнай Чэхаславакіі; першая жанчына ў гэтай краіне — кандыдат гістарычных навук. «Вянок» з яе кнігазбору захоўваецца ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа НАН Беларусі. Сёлетнім чэрвенем ён прыняў эстафету чарговага ключавога экспаната на выстаўцы «Вянок "Вянкоў"».

Выяўлены 43-ці аўтэнтычны зборнік М. Багдановіча не толькі колькасна павялічвае захаваную кніжную спадчыну класіка літаратуры, але і сведчыць гісторыю беларускай культурнай чыннасці ў розных еўрапейскіх краінах, адкрывае перспектыву для далейшых росшукаў і даследаванняў.

Мікола ТРУС,
кандыдат філалагічных навук

Рускі паэт з Дабраўлянаў

На Смаргоншчыне, паблізу ад Жодзішак, ёсць вёска з прыгожай, сімпатычнай назвай — Дабраўляны. Яна і ўваходзіць у Жодзішкаўскі сельсавет. Жыхароў сёння тут зусім няшмат. Усяго меней чым сто чалавек.

Некалі паселішчам валодалі Зяновічы, пасля падкаморнік Адам Роскі. 1526 год — вёска згадваецца як валоданне Леона Роскага Барэйшы. Былі гаспадарамі Дабраўлян Свірскія, Стаброўскія, Падбіпяткі, Войцех Жабінскі… І нават князь Геранім Сангушка, апошні ваявода валынскі… У 1824 годзе граф Адам Гюнтэр і яго жонка Аляксандра Канстанцыя Гюнтэр (з Тызенгаўзаў) заклалі вуглавы камень пад новы палац у Дабраўлянах. Жыццё ў гэтых мясцінах апісана ў мемуарах іх малодшай дачкі — Альбіны Габрыелы Пузыны з Гюнтэраў (1815—1869)… Не меней цікавымі падаюцца іншыя гістарычныя старонкі жыцця Дабраўлян і яе насельнікаў.

У 1888 годзе, 17 студзеня, у Дабраўлянах нарадзіўся рускі паэт і празаік Артур Сігізмундавіч Хамінскі. Звестак пра жыццё літаратара даволі мала. Вядомы такі факт: уладальнік маёнтка Дабраўляны бацька паэта інжынер Сігізмунд (Зыгмунт) Станіслававіч (1860—1937) прайграў свае ўладанні ў карты. Маці літаратара — Францішка (нараджэннем Горват) памерла 9 лютага 1888 года, калі будучаму паэту быў усяго толькі месяц. Дарэчы, дзед Артура Хамінскага — Станіслаў Фадзеевіч Хамінскі (1807—1886), ваенны губернатар Ковенскай губерні, валагодскі губернатар у 1861—1878 годзе, генерал-лейтэнант. Нарадзіўся на Мядзельшчыне…

У 1906 годзе Артур закончыў Першую кіеўскую гімназію. Напрыканцы 1900-х — у пачатку 1910-х гг. Хамінскі выдаў у Кіеве і ў павятовым горадзе Кіеўскай губерні Звянігарадку некалькі паэтычных кніг на рускай мове, а таксама зборнік прозы: «Для страстной мечты» (1908), «Обман» (1913), «Счастье» (1913), «Уют Дженкини» (1914), «Моя осень» (1914), «Возлюбленная псу: Сильная поэма» (1916). Як правіла, кнігі Артура

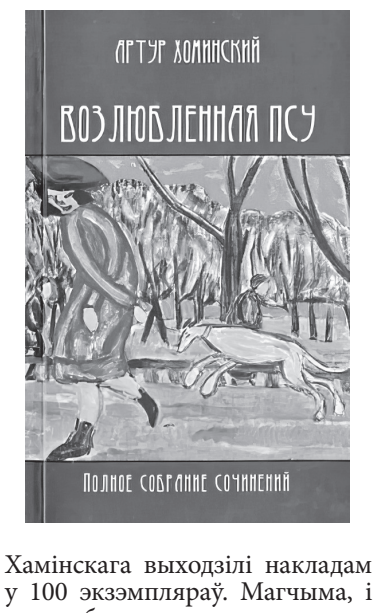

Хамінскага выходзілі накладам у 100 экзэмпляраў. Магчыма, і гэтая абмежаванасць у тыражах з'яўляецца прычынай малавядомасці нашага земляка ў літаратурнай біяграфіі XX стагоддзя.

Артур Хамінскі быў прыхільнікам творчасці вялікага рускага паэта Аляксандра Блока. Напісаў яму два лісты. У адным з іх расказаў пра заснаванне таварыства імя Блока. Рабіў спробы сустрэцца з Аляксандрам Аляксандравічам, які ўжо быў на той час легендай Сярэбранага паэтычнага веку. Але ці прыхільнікі настолькі дакучалі аўтару «Вершаў пра Прыгожую Даму» і «Снежнай маскі», ці паўплывалі нейкія іншыя прычыны, сустрэча ўсё ж не адбылася. Ды і Першая сусветная вайна пачала дыктаваць новыя абставіны. Блок трапіў на беларускае Палессе. А жыццёвыя сляды Артура Хамінскага пасля 1915 года згубіліся… Гісторыя літаратуры XX стагоддзя напоўнена рознымі легендамі. Можа, сляды Хамінскага трэба шукаць у краінах, куды з Расійскай імперыі хлынулі патокі эміграцыі — прыкладам, у Кітаі ці ў адной з краін Еўропы?..

На пачатку новага XXI стагоддзя былі зроблены некаторыя спробы ўзнавіць імя, творчасць нашага земляка. У маскоўскім выдавецтве «Водолей» у 2013 годзе пабачыла свет асобнае выданне творчай спадчыны «Возлюбленная псу. Полное собрание сочинений». Укладальнікам і выдаўцом выступіў Аляксандр Львовіч Собалеў. З'явілася рэцэнзія ў прэстыжным часопісе «Новый мир». На кнігу адгукнуўся і літаратуразнаўца Алег Юр'еў. Вось што, у прыватнасці, ён напісаў: «…Хамінскі — той рэдкі ў гісторыі літаратуры выпадак, калі развіццё і змена мадэляў, у тым ліку альтэрнатыўныя варыянты, дэманструюцца як быццам адначасова, гэта значыць, як мінімум у межах аднаго тэксту. Асабліва гэта заўважна ў прозе, паколькі паэтычныя тэксты валодаюць куды большай стылістычнай інерцыяй і доўгі паток аднародных стылістычных блокаў (спярша гімназічнай лермантаўшчыны, пасля побытавага сімвалізму) толькі вельмі коратка перабіваецца дзіўным паваротам звычайна абсурднай ці абсурдна-натуралістычнай дэталі».

…Відавочна, каб шырэй зразумець велічыню асобы паэта — ураджэнца Дабраўлянаў, трэба прачытаць яго вершы і паспрабаваць болей уважліва зазірнуць у атмасферу, у якой ён жыў, фарміраваўся як асоба… Можа, з часам гэта і атрымаецца зрабіць праз нястомны гісторыка-літаратурны пошук…

Кастусь ХАДЫКА